

Poolcirkel

Van Liza Marklund verschenen eerder bij De Geus

Studio Zes

Springstof

Paradijs

Prime time

De rode wolf

Het testament van Nobel

Levenslang

Een plek onder de zon

Teken van leven

Nora's verdwijning

IJzer en bloed

Ondergedoken

Asiel

Er is een speciale plek in de hel voor vrouwen

die elkaar niet helpen

Liza Marklund

Poolcirkel

Uit het Zweeds vertaald
door Wendy Prins

DE GEUS

De citaten uit 'Just nu' zijn overgenomen met
toestemming van Tomas Ledin.
De citaten uit 'Barn av vår tid' en 'Men bara om min älskade väntar'
zijn overgenomen met toestemming van Ulf Dageby.
De citaten uit 'Kolla kolla' zijn overgenomen met
toestemming van Anders Melander.
De citaten uit 'Vår julskinka har rymt' (Åke Cato/Billy Butt/Joakim
Bergman) zijn overgenomen met toestemming van
© Little Big Apple Music/Misty Music AB

Oorspronkelijke titel *Polcirkeln*, verschenen bij Piratförlaget
Oorspronkelijke tekst © Liza Marklund, 2021
Published by agreement with Salomonsson Agency
Nederlandse vertaling © Wendy Prins en
De Geus bv, Amsterdam 2022
Omslagontwerp Buro Blikgoed
Omslagillustratie © Simon Lilholt / imperiet.dk
Zetwerk Perfect Service
ISBN 978 90 445 4617 0
NUR 305

Poolcirkel

VRIJDAG 20 DECEMBER 2019

HET LICHAAM WERD gevonden op een van de kortste dagen van het jaar, in die donkere periode waarin de zon de mensen rond de noordpoolcirkel in de steek laat en zich stomweg niet meer laat zien. Het lag verborgen in de fundering van de brug die over de Piteälven naar de Militaire Testbasis voert, naakt en zonder hoofd.

Het was een meisje, of misschien een jonge vrouw – wie kan met zekerheid zeggen waar de grens ligt? Bij meerderjarige leeftijd? Hoe het ook zij, de mensen wisten meteen, en met stellige overtuiging, aan wie het lichaam ooit had toebehoord.

Sofia Hellsten heette ze, en ze was nog geen achttien. Een meisje dus.

Ze was de dochter van de toenmalige wethouder Hilding Hellsten, en was aan het eind van de zomer van 1980 – bijna veertig jaar geleden dus – op een onweersachtige middag verdwenen toen ze van de bibliotheek op weg was naar huis. Haar gymnastiektaas met bibliotheekboeken werd al na enkele dagen in de buurt van Gransel in een sloot gevonden, maar zelf was ze spoorloos verdwenen. Tot op deze gitzwarte decemberdag, waarop de wereld duister was en van alle kleur ontdaan. Haar schooltas, kleren en portemonnee lagen op de plek waar haar hoofd had moeten zijn.

Het had tot opluchting kunnen leiden, een collectieve zucht van verlichting. De leegte die Sofia Hellsten had achtergelaten was bijna vier decennia lang een open wond geweest in de ge-

meenschap, een wond die alleen kon genezen als het meisje gevonden werd en de waarheid boven tafel kwam: daar was iedereen het over eens. Maar zo was het nu niet, en dat had natuurlijk alles te maken met de staat waarin ze werd aangetroffen. Grenzeloos verdriet en opgekropte woede voerden de boventoon in de mediaverslaggeving over de zaak. Zelfs de Zweedse staatstelevisie stuurde een team vanuit Stockholm om verzekerd te zijn van goed beeld- en geluidsmateriaal.

Voor de vier vrouwen die ooit, samen met Sofia Hellsten, leesclub De Poolcirkel hadden gevormd was de vondst in de brug een enorme schok. Het zette krachten in beweging die decennia lang zorgvuldig verborgen waren gehouden en maakte levens kapot die misschien wel nooit helemaal goed waren geweest.

Sommigen zouden zeggen dat het met Wiking Stormberg begonnen was, de klasgenoot op wie een aantal van de meiden verliefd was.

Anderen zouden wijzen naar de klassenverschillen, de verschillende achtergronden van de meisjes.

Maar het is de vraag of het niet eigenlijk allemaal met *Lolita* begon.

LOLITA
VAN
VLADIMIR NABOKOV
GEKOZEN DOOR
CARINA BURSTRAND

APRIL, DE ONBETROUWBAARSTE aller maanden.

Dichter bij de kust zouden de mensen zeggen dat het weer ‘wankel’ was, als een koe op drie poten: veelbelovende euforisch warme dagen met volop zon, maar ook ijskoude nachten met moedeloos stemmende hagelstormen.

Juist op deze vrijdagochtend was het buiten grauw en er hing een akelige, natte kou in de lucht.

Een tijd van opbreken, en onrust.

VRIJDAG 18 APRIL 1980

OP DE TRAPTREDEN bij de buitendeur lag een centimeter dikke laag kristalhelder ijs, het soort dat je meestal pas opmerkt als je er met je stuitje op terechtkomt. Carina kneep haar ogen tot spleetjes en nam aan dat het op de stoep ongeveer hetzelfde was, maar op de weg ernaast ontwaarde ze een onregelmatig gestrooide strook lichtbruin zand. Dus zette ze zich af en sprong. Haar schooltas sloeg hard tegen haar onderrug, waardoor ze uitgleed en verdomme alsnog viel. Een vuilniswagen van de gemeente reed rakelings langs en toeterde boos, ze stak haar middelvinger op naar de gapende achterklep van het ding. Kwam overeind en masseerde haar ene bil, ze had de terugslag van haar tas verkeerd ingeschat. Die zat vol met biebb boeken, vandaag was het de laatste dag om ze terug te brengen. Twee jongens uit de onderbouw liepen aan de overkant van de straat lachend en wijzend langs, hartstikke grappig, hahaha. Ze wierp de idioten een kushandje toe.

Voorzichtig strompelde ze verder in de richting van de Kvarndammsvägen, bij elke linkerstap sneed de schouderband van haar schooltas in haar hals. Het ongerief mengde zich met alle andere lichamelijke gewaarwordingen: het zeurende gevoel van de naderende ongesteldheid, de pijn in haar achterwerk, haar lege maag. Er was nog wat brood geweest, en er stond yoghurt in de koelkast, maar ze bracht het niet op om samen met Ulrika te eten.

‘Jezus, dat wordt een flinke blauwe plek!’

Haar hartslag schoot omhoog toen Wiking Stormberg over

de spekgladde stoep naast haar langsgleed, breed glimlachend en zijn armen als een skateboarder opzijhoudend om zijn evenwicht te bewaren. Ze kreeg haast geen lucht meer, gooide haar haar naar achteren en merkte dat ze koude oren had, zouden ze rood zijn? Had ze zich eigenlijk wel opgemaakt vanmorgen?

‘Tof dat je je om mijn reet bekommert.’

‘Zeg, Benny was vannacht niet thuis, hè?’

Ze slikte en haalde haar schouders op.

‘Denk je dat we in hetzelfde bed liggen? Incest is het best, vooral als het binnen de familie blijft?’

Ze probeerde haar pas te versnellen om Wiking bij te houden, maar haar achterste deed te veel pijn.

‘Mijn pa en Lars-Ivar hebben hem gisteravond bij Swampen opgepakt, Krister en ik hebben het gezien.’

Wiking zette zich opnieuw af en gleed met zijn opvallende Stenmark-muts op zijn hoofd over het ijzige voetpad weg. Zijn contouren vervaagden, hij verdween uit haar gezichtsveld en veranderde in een wazige rechthoek tegen een grijze achtergrond.

Nou ja. Dan was die waardeloze broer van haar in elk geval nog niet dood. Wikings vader was hoofd van de politie in Stensträsk, al heel vaak had hij Benny zijn roes uit laten slapen in een cel op het bureau.

Wikings vormeloze silhouet stopte bij de bushalte, waar hij met andere, gelijkvormige silhouetten praatte, ze hoorde hun gelach. Ze wist dat ze een bril moest, bij de schoolarts kon ze nu alleen nog de bovenste drie rijen van de testkaart lezen. Dat ding hing al met dezelfde letters op dezelfde plek toen ze op de lagere school begon en de allerlaatste regel met de kleinste lettertjes nog kon lezen:

M R T V F U E N C X O Z D

In de tweede kende ze ze al uit haar hoofd, en in de derde, toen ze ze niet meer scherp zag, zaten ze in haar geheugen gegrift. Maar boeken kon ze nog lezen, dichtbij was geen pro-

bleem. En ze hoefde niet te zien wat er op het bord stond, ze onthield wel wat de leraren zeiden.

‘Je hebt goeie cijfers,’ zei de studie- en beroepskeuzeadviseur tijdens het verplichte adviesgesprek aan het eind van de derde klas van de middelbare school. ‘Als je er nog drie jaar aan vastplakt kun je daarna verder leren. Sociale wetenschappen is misschien wel iets voor jou?’

Alsof dat mens met haar polyester sjaaltje en incontinentieproblemen wist wat bij haar zou passen!

‘Kantoor en Distributie lijkt me prima,’ had Carina gezegd, en daarna was ze opgestaan en weggelopen. In een winkel staan of op kantoor werken kon overal ter wereld. Zodra het ook maar enigszins mogelijk was, zou ze hier weggaan en op eigen benen gaan staan. Het allereerste wat ze dan zou doen was contactlenzen aanschaffen, en een deur die ze achter zich kon sluiten, of beter gezegd: een deur waarmee ze Ulrika kon buitensluiten, en dan zou haar leven pas echt beginnen.

Ze hoorde het gedreun van de bus van Norrbottens Trafik op de heuveltop achter zich, ze hield haar pas in zodat het groepje rond Wiking Stormberg zou zijn ingestapt voor zij de bushalte passeerde. Voor al het beroepsgericht onderwijs waarvoor speciale praktijklokalen benodigd waren (autotechniek, installatietechniek, ziekenzorg) werden de leerlingen per bus naar Älvsbyn gebracht, richting kust, hun toekomst tegemoet. De bovenbouw van de middelbare school in Stenträsk zat in een gebouw naast de lagere school, maar daar werden alleen de meest gangbare theoretische vakken gegeven.

Aan het eind van dit voorjaar zou ze haar diploma halen en van school gaan. Nog een kleine twee maanden te gaan.

Nou ja, diploma, diploma. Wilde ze echt eindexamen doen en een witte studentenpet mogen dragen, dan zou ze nog een jaar langer op school moeten blijven. Alsof die pet haar wat kon schelen. Ze zou die belachelijke pet toch nooit op haar hoofd zetten, nooit van haar leven.

‘Hé, Carina! Vanavond leesclub!’

Susanne riep haar toe vanuit het groepje dat zich stond te verdringen om in de bus te komen. Zij deed talen, het half klas-sieke pakket, met Latijn, god bewaar me. Dat had je niet in Stenträsk. Carina kon haar niet in het groepje onderscheiden maar ze stak haar hand op bij wijze van groet. Tuurlijk zou ze dat niet vergeten. Vanavond ging het immers over háár boek, het boek dat zij gekozen had.

Ze was vroeg. Dat was ze altijd. De bibliotheek lag vlak bij de Kvarndammsschool, het gemeentehuis en het politiebureau. Eigenlijk was de bieb nog niet open, maar Astrid, de bibliothecarisse, liet haar binnen.

‘Ik heb een exemplaar van *Transparent Things* gevonden, moet ik het voor je reserveren? Heb je nog belangstelling?’

Nabokovs een-na-laatste voltooide roman? Of ze nog belangstelling had?!

‘Ja, graag,’ antwoordde Carina terwijl ze haar schooltas met een bons op de fineerhouten inlevertafel liet vallen. ‘Mag ik *Lolita* nog even houden tot we vanavond klaar zijn? Ik lever hem voor we weggaan in.’

De leesclub, die dus De Poolcirkel heette, iets wat niet Carina’s idee was geweest, kwam één keer in de maand op een vrijdagavond bijeen in het zaaltje dat bij de kinderafdeling hoorde en dat gewoonlijk gebruikt werd voor voorleesurtjes of knutselavonden. Het interieur bestond uit meubels in klein formaat en felgekleurde posters met kinderboekillustraties, maar zij sloep-ten er meestal een paar zitzakken van de jeugdafdeling naartoe.

‘Dat is goed, maar zet het boek dan wel meteen in de kast, als je wilt. Op de juiste plek. Ik noteer alvast dat je het hebt ingeleverd.’

Behendig en systematisch nam Astrid alle boeken van de stapel in. Carina wierp een blik op haar horloge, Mickey Mouse wees met zijn handen – of waren het poten? – naar de acht en

de negen: ze had nog drie kwartier voor de eerste les begon. Ze stopte het exemplaar van *Lolita* weer in haar tas.

Eigenlijk vond ze Nabokovs roman *Ada, or Ardor* leuker, maar daar had ze geen Zweedse vertaling van kunnen vinden, daarom had ze het bekendste werk van de schrijver gekozen toen het haar beurt was om een titel aan te dragen voor de leesclub. Eerlijk gezegd was *Ada* misschien ook iets te moeilijk voor sommige van de meiden, zonder verder namen te noemen. Het was fantastisch geweest, zelfs duizelingwekkend, om de liefdesgeschiedenis van zus Ada en haar broer Van Veen te volgen in de alternatieve wereld *Demonia*, of *Antiterra*. Ze wou dat er iemand was met wie ze over dat boek kon praten, maar er was vast niemand anders in Norrbotten die het gelezen had. Zij was in elk geval de enige in de provincie die het boek ooit uit de bibliotheek geleend had, dat had Astrid voor haar uitgezocht. Maar *Lolita* was natuurlijk een betere keuze, al was het alleen maar omdat er vijf exemplaren van beschikbaar waren, ook al was de vertaling erg slecht. Nabokovs vloeiende proza en dubbelzinnige woordgrapjes waren echt briljant, spitsvondige verwijzingen naar het Frans, een hoop waanzinnige associaties: want vergeet niet, de roman in de roman is in een gekkenhuis geschreven. Logisch dat het wat crazy is.

Ze installeerde zich aan een van de bureaus in de studiehoek achter de naslagwerken, haalde haar etui en aantekeningen tevoorschijn. Ze had nu bijna geen proefwerken meer, dat van vandaag over het werken met een rekenmachine was een van de laatste. Ze was weliswaar al verzekerd van een vakantiebaantje, maar ze wilde graag van school af met alleen maar goede cijfers. Na de onderbouw had ze voor de tweejarige richting Kantoor en Distributie gekozen vanwege de lange stage in het midden van de opleiding, ze was er doodleuk van uitgegaan dat ze daar wel een baan aan over zou houden, en zo was het ook gegaan: komende zomer zou ze bijna in haar eentje de telefooncentrale van de gemeente mogen bedienen.

De studierichting Kantoor, de rekenvariant, focuste vooral op het gebruik van elektronische en handmatige telmachines, rekenmachines en boekhoudkundige machines. Je moest snel en blind op een telmachine kunnen typen, met kortingen en toeslagen kunnen rekenen en in staat zijn salarissen uit te rekenen, balansen op te maken, rentes te berekenen en valuta's om te rekenen, en je moest kunnen factureren en inventariseren. Eigenlijk allemaal hartstikke makkelijk.

Ze nam haar aantekeningen door, realiseerde zich dat ze alles wel uit haar hoofd wist. Daarom pakte ze de roman erbij, sloot haar ogen en dacht aan alle plaatsen die Lolita en Humbert tijdens hun reis door de VS bezocht hadden: New Orleans, Poplar Cove, Little Iceberg Lake, Coalmont, Tennessee... Ze had ze allemaal in haar rode atlas opgezocht, of een poging daartoe gedaan, sommige plaatsen waren zo klein dat ze er niet in stonden.

Op een dag zou ze daarheen gaan. Binnenkort, heel binnenkort, kwam ze uit deze gevangenis vrij en kon ze overal gaan en staan waar ze maar wilde.

Ze sloeg de roman op een willekeurige plek open. Legde haar vinger midden op een rechterpagina en sperde haar ogen wijd open, las het fragment dat het toeval en haar onderbewustzijn hadden uitgekozen:

‘Had ik niet op de een of andere manier ingegrepen in haar lot door haar lot te koppelen aan mijn wellust? Dit is en blijft voor mij een bron van grote en verschrikkelijke twijfel.’

Kon wellust iemands lot sturen?

Wist ze dat maar.

De meiden, de leden van de leesclub, zaten al vanaf het begin van de lagere school bij elkaar in de klas. Drie van hen – Birgitta, Susanne en Agneta – kenden elkaar zelfs daarvoor al, van het enige soort kinderopvang dat in de jaren zestig in het binnenland van Norrbotten voorhanden was: een particuliere op-

pasmoeder genaamd Sigrid Kinnunen. Ze mochten bij haar in de woonkamer spelen, maar niet naar de bovenverdieping gaan.

Leesclub De Poolcirkel was ontstaan toen de meisjes naar de middelbare school gingen en kennismaakten met het fenomeen vrij keuzevak, waarbij je zelf uit een breed scala aan onderwerpen mocht kiezen wat je wilde ‘studeren’, met onder andere activiteiten als Vissen of Volksdansen of Snel en Smaakvol Leren Koken. Veruit het meest prestigieuze wat je kon kiezen was Literatuur, en op de hele Kvarndammsschool waren deze vijf leerlingen de enigen die dat gingen doen. De symbolische waarde ervan was hoog. Dat ze zich elke vrijdagmiddag de laatste twee uren vrijwillig aan literaire discussies overgaven, riep bij de andere leerlingen, maar vooral ook bij de leraren, een zekere verbazing op, waardoor ze de meisjes een hoge mate van ambitie, en misschien ook wel intelligentie, toeschreven. De meisjes kregen ongetwijfeld weleens woorden als studiebol of boekenwurm naar hun hoofd geslingerd, maar ze werden niet voor nerds uitgemaakt. Wat vermoedelijk te maken had met het aanzien dat de ouders van sommige van hen genoten, maar ook met hun uiterlijk en hun, voor die tijd, aantrekkelijke manier van kleden: ze zagen er gewoonweg allemaal heel goed uit.

Carina had veruit de grootste leeshonger. Zij verslond boeken zoals anderen aardappelen eten.

Birgitta, met een moeder die arts was in Piteå en een vader die de baas was van de Testbasis, was het meest ambitieus.

Susanne deed mee omdat Birgitta en Carina meededen.

En Agneta wilde graag schrijfster worden. Voor deze vier was Literatuur dus een logische en begrijpelijke keuze geweest.

Bij Sofia was de bedoeling minder duidelijk. Waarom zij Literatuur had gekozen in plaats van bijvoorbeeld Vorm en Kleur, bleef voor de anderen eigenlijk altijd een raadsel. Samen hadden ze het idee, ook al werd dat nooit hardop uitgesproken, dat haar ouders voor haar gekozen hadden. Haar vader was, zoals gezegd, wethouder in Stenträsk, en had daarenboven zitting in

het Uitvoerend Comité, de machtige kern van de sociaaldemocratische partij.

Het was dus ‘chic’ om bij De Poolcirkel te horen, en toen dat tot de overige leerlingen op de school doordrong en deze tevens beseften dat ze hogere cijfers konden halen als ze zich bij hen aansloten, werden ze door de leden van de leesclub botweg geweigerd. Als anderen Literatuur wilden doen, dan moesten ze maar een eigen leesclub beginnen, en niet op die van hen meeliften.

Zo was het begonnen, en zo was het doorgegaan.

De meiden lazen één boek per week en bespraken dat tijdens de laatste lessen van de week aan de hand van een aantal afgesproken criteria. Om beurten maakten ze daar een kort verslag van. Van begin af aan lazen ze vrij hoogstaande literatuur, op enkele specifieke uitzonderingen na. Het werd zeg maar meer Carolyn Keene en Jackie Collins als Susanne en Sofia mochten kiezen.

Degene die het boek had uitgekozen leidde de bijeenkomst en begon met een korte boekpresentatie, vertelde wat de eigen, algemene indruk was en daarna volgde een snel rondje waarin iedereen zijn mening kon geven. Vervolgens werd er gediscussieerd over verschillende details en invalshoeken in het boek, dat meestal een roman was, maar dat was geen vereiste.

De meiden van leesclub De Poolcirkel gleden met hoge cijfers door de eerste, tweede en derde van de middelbare school, met uitzondering van Agneta, die een 9 had voor Zweeds, maar gemiddeld maar een 6 stond. Toen Astrid, de bibliothecaresse, hun aanbood om hun bijeenkomsten ook na de derde klas voort te zetten, gingen de meiden daar zonder te aarzelen unaniem op in. Alleen besloten ze om nu nog maar één keer in de maand bijeen te komen in plaats van één keer in de week, aangezien het studietempo waarschijnlijk omhoog zou gaan. In hoeverre dat inderdaad het geval was kun je je afvragen, maar dat is een heel andere kwestie.